

Eindelijk Neanderthalers in de Vlaamse vallei!

Onderzoek bekroond met Pioniersprijs

■ TINE VAN DENHAUTE

Professor Philip Van Peer (KU Leuven) won onlangs de Pioniersprijs Humane Wetenschappen van 2019. Deze prijs wordt uitgereikt door de KU Leuven en bekroont een onderzoeker of onderzoeksgroep uit de humane wetenschappen die met zijn/haar onderzoek nieuwe denkpistes opent. Philip Van Peer sleepte de prestigieuze prijs in de wacht voor 'The Flemish Valley Survey Project', dat eindelijk Neanderthalers in Vlaanderen in het vizier kreeg. Het project startte in 2014 en werd in 2018 afgerond. Hoog tijd dat *Ex situ* de professor wat vragen voorlegde over zijn baanbrekende onderzoek.

Philip Van Peer met vice-rector Bart Raymaekers en decaan Bernard Tilleman © KU Leuven

Lange tijd namen wetenschappers aan dat er geen Neanderthalers aanwezig waren in de kustgebieden van Noordwest-Europa tijdens de laatste tussenijstijd (ca. 128 000 – 119 000 jaar geleden). In Wallonië zijn er wel veel vondsten bekend, vooral uit de Maasvallei. In deze regio is voldoende steen aanwezig voor het maken van werktuigen, bevinden zich grotten voor bewoning en zijn er diverse waterlopen aanwezig. Neanderthalers, zo dachten ze, waren niet in staat zich te settelen in het lager gelegen moeraslandschap van de kustgebieden. Onder andere in Vlaanderen was dit het dominante landschap tijdens het warmere klimaat van de tussenijstijd. De afwezigheid van vondsten in Vlaanderen die gelinkt kunnen worden aan de Neanderthalerpopulatie hield deze theorie in stand.

Dus geen Neanderthalers, of toch?

Het onderzoek van Philip Van Peer kon deze theorie ontkrachten. Via mechanische boringen tussen vijf en acht meter diep, ging hij op zoek naar diep begraven nederzettingen van Neanderthalers in de regio rond de samenloop van de rivieren Demer en Dijle. Dit gebied was tijdens de laatste tussenijstijd een komgebied en het toenmalige loopniveau ligt momenteel begraven onder metersdikke lagen sedimenten.

Geschat wordt dat de wereldpopulatie Neanderthalers onder de 100 000 individuen lag. In het huidige Vlaanderen liepen er waarschijnlijk niet al te veel rond. Op zoek gaan naar nederzettingen van zo'n kleine groep mensen is dan ook als zoeken naar een speld in een hooiberg, maar in dit geval gaat het om een wel heel kleine speld in een heel grote berg!

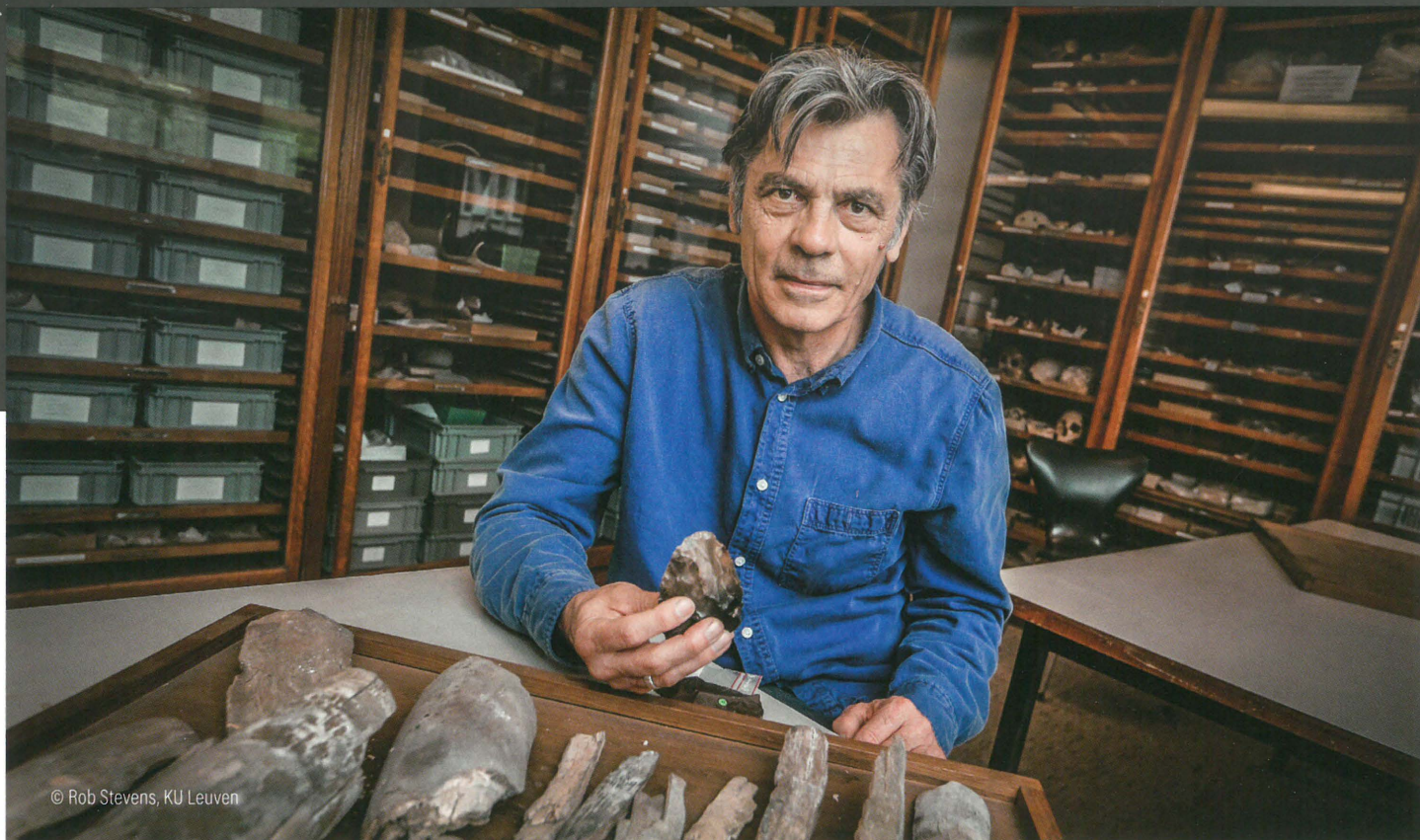
Het landschap van vandaag is helemaal anders dan het prehistorische landschap. Het ene gebied was aantrekkelijker dan het andere voor Neanderthalers. Een goede reconstructie van het

oude paleolandschap kan dan al enkele gebieden uitsluiten en laat toe om gericht op zoek te gaan naar sporen van Neanderthalers. Ondertussen zijn er al 17 fragmenten vuursteen gevonden die bewijzen dat er Neanderthalers leefden in het toenmalige moerassige kustgebied ten zuiden van het huidige Mechelen! Het gaat om heel kleine en lichte stukjes vuursteen, ontstaan tijdens het maken van werktuigen. Ze wijzen erop dat er ook nog grotere concentraties aan vuursteen, en dus echte nederzettingen, moeten geweest zijn. Deze sites met een of meerdere concentraties van grotere artefacten en botresten vallen nog te ontdekken.

“Ik houd er zeker rekening mee dat we met een opstoot van Neanderthaleraanwezigheid te maken hebben in de Vlaamse Vallei op de overgang naar de laatste ijstijd.”

Philip Van Peer presenteert zijn onderzoek op de academische zitting van de Pioniersprijs © KU Leuven

© Rob Stevens, KU Leuven

Ex situ - Welke implicaties hebben deze nieuwe inzichten op het steentijdonderzoek binnen België en West-Europa?

Philip Van Peer – “Naast het feit dat het onderzoek de aanwezigheid van Neanderthalers aantoonde, bewijst het vooral ook de waarde van de methode: via diepe boringen op zoek gaan naar begraven sites. Nu deze methode de toets heeft doorstaan, komt een heel ruim gebied in Noordwest-Europa binnen het bereik van systematische prospectie naar Pleistocene bewoning. De nieuwe inzichten die daar op de lange termijn het gevolg van zullen zijn, zullen veel van de actuele ‘orthodoxe’ historische kennis grondig bijspijkeren, daar ben ik van overtuigd.”

– Hoe kwam u tot de overtuiging dat het ‘blanco’ gebied in feite eerder een hiaat was in het onderzoek dan een weerspiegeling van het écht ontbreken van Neanderthalers in Vlaanderen?

Philip – “In ons onderzoeksgebied zijn in de jaren 1970 ongeveer gelijktijdig drie zandgroeves geëxploiteerd. Drie keer zijn daar vondsten uit de tijd van de Neanderthalers opgebaggerd. Daarenboven zijn er een groot aantal, vaak ongepubliceerde ‘losse vondsten’ in collecties allerhande te vinden. Ondanks het feit dat de oorspronkelijke locatie van deze vondsten niet gekend is, wezen ze toch op Neanderthaleraanwezigheid.”

– De gevonden fragmenten vuursteen zijn zeer klein. Hoe worden die gevormd en hoe bepaal je hun precieze ouderdom?

Philip – “Het gaat om zeer kleine ‘afslagen’, stukjes vuursteen

die bij het bewerken van een groter stuk afspringen. Door hun specifieke vormelijke kenmerken is duidelijk vast te stellen dat ze enkel het gevolg van menselijk handelen kunnen zijn. De fragmentjes worden ‘microchips’ genoemd en zijn kleiner dan 1 mm. Op plaatsen waar men vuursteen bewerkte, komen ze veelvuldig voor. Ze zijn dus net zo’n sterke aanduiding van menselijke aanwezigheid als de klassieke grote werktuigen waar onze aandacht steeds naartoe gaat. Binnen het onderzoeksgebied zijn al deze microchips, op één na, gevonden in een houtskoollaagje. Dat is nog een extra aanwijzing dat het om menselijke productieresten gaat.”

– Hoe belangrijk is dit houtskoollaagje?

Philip – “Dat bewuste laagje is een echte marker die in heel ons onderzoeksgebied blijkt voor te komen. Via vergelijking van de bodemopbouw is het zeker dat het overeenkomt met een laagje dat we ook terugvonden in Duitse meerafzettingen en ook aan Groenlandse ijskernen uit gletsjers gelinkt kan worden. Dit laagje is gevormd als gevolg van een sterke verdroging gedurende enkele eeuwen, waardoor er ook veel bosbranden voorkwamen. Dit gekende klimaatfenomeen vond zo’n 119 000 jaar geleden plaats.”

“We moeten ons hoeden voor al te voortvarende conclusies, maar ik houd er zeker rekening mee dat we met een puls van Neanderthaleraanwezigheid te maken hebben in de Vlaamse Vallei op de overgang naar de laatste ijstijd.”

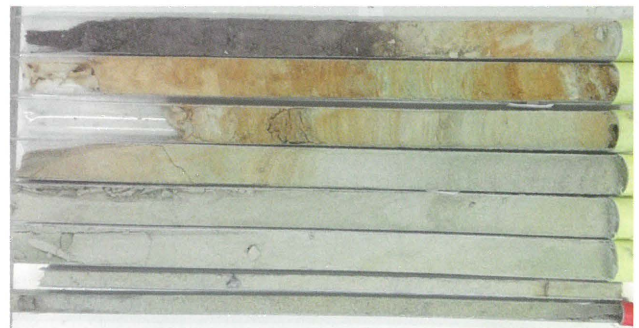

Een specialist voert de mechanische boringen uit © KU Leuven

Dit doodgewone landschap in Boortmeerbeek herbergt ondergronds de sporen van een prehistorisch landschap. Hier werd een microchip gevonden © KU Leuven

De boorkernen tonen een lange opeenvolging van bodemlagen © KU Leuven

– Moet de manier waarop momenteel aan steentijdonderzoek gedaan wordt nu helemaal herzien worden?

Philip – “Ik denk het wel. We moeten af van de idee dat de archeologische neerslag van mobiele jagers-verzamelaars de ‘concentratie-sites’ zijn. De prehistorische mens heeft op nog vele andere manieren zijn aanwezigheid in het landschap kenbaar gemaakt, gaande van ‘sluiers’ van microchips tot deposities van slechts één voorwerp. Ik denk zelfs dat de meeste sites bestaan uit slechts enkele voorwerpen, en dat grote concentraties de uitzondering zijn, zeker wat Neanderthalers betreft. Om kwesties zoals demografie, territorialiteit, nederzettingsorganisatie te kunnen vatten, moeten we alle sites gebruiken.”

– Wat betekent het winnen van de Pioniersprijs voor u en uw project?

Philip – “Het is in de eerste plaats uiteraard een mooie erkenning van de verwezenlijkingen van het project en dus van alle medewerkers die er zich voor ingezet hebben. Maar toch ligt de grootste voldoening – ik denk dat ik voor elke wetenschapper kan spreken – elders: namelijk in het moment waarop de realiteit zich blijkt te conformeren aan de ‘voorspelling’. Voor ons was dat de vondst van onze eerste microchip in één van de boorkernen.”

– Volgt er verder onderzoek?

Philip – “Ja, dat komt er. In feite kan het echte werk nu pas

beginnen, met de bewezen methode. Tussen de ontwikkeling van deze methode en de nieuwe historische kennis waarop ik daarstraks alludeerde, moeten we nu een heel arsenaal aan onderzoeksvragen oplossen die ons nog enkele decennia zoet kunnen houden. Alleen al de kwestie van hoe deze nieuwe archeologische realiteit – de sluiers van microchips – te analyseren, genereert heel wat nieuwe onderzoeksinspanningen.”

– Wordt het project dan ook uitgebreid naar andere interessante locaties in Vlaanderen?

Philip – “Ja, daarin zijn we zeker geïnteresseerd. Een belangrijke vraag bijvoorbeeld is of we het brandfenomeen dat in het volledige huidige onderzoeksgebied aanwezig is, ook elders vaststellen. De eerste aanwijzingen gaan in elk geval in die richting.”

“Op langere termijn zou in feite zo goed als het hele Vlaamse grondgebied op deze wijze moeten onderzocht worden. Op die manier zouden we bijvoorbeeld kaarten van het reliëf uit de periode van de Neanderthalers kunnen maken. Zo zou het oudste archeologische erfgoed van Vlaanderen veel beter opgespoord kunnen worden.”

Bedankt dat u tijd vrijmaakte voor dit interview. Ongetwijfeld horen we in de toekomst nog meer van ‘The Flemish Valley Survey Project’!